

RƏHİMƏ MƏMMƏDOVA QƏDİR QIZI

Azərbaycan Dillər Universiteti

rahi76@mail.ru

İSPAN İQTISADI TERMINLƏRİ VƏ ONLARIN YARANMASI

XÜLASƏ

İqtisadiyyatın özünəməxsus dili olduğu üçün ümumi texnikanın, elmin və ya konkret peşə fəaliyyətinin spesifik dili hesab edə bilərik. İqtisadi dildə sanki başqa bir ümumi dil daxilində xüsusi bir dillə qarşılaşırıq. Müasir tədqiqatlara əsasən ispan cəmiyyətinin hazırkı iqtisadi inkişaf mərhələsini və ölkə iqtisadiyyatındakı köklü dəyişiklikləri əks etdirən müxtəlif səpkili terminlər yaranmışdır. Dil ünsiyyət vasitələrinin genişlənməsi ilə xarakterizə olunduğundan müasir ispan dili leksik mənalara artmasına və dəyişməsinə, müasir dillərdə terminlərin rolunun müxtəlifliyinə xüsusi diqqət yetirməyə bizi məcbur edir. Hər halda, hər bir iqtisadi terminin yaranma prosesi ispan dilinin təkmilləşməsinin müxtəlif dövrlərində çox əhəmiyyət kəsb edir. Beləliklə, iqtisadi terminlər yalnız morfoloji yolla deyil, həmçinin iqtisadi dilin konkret vəziyyətində daha ümumi işlək olan yollarla dildə inkişaf edərək (qısaltma, apokop, kalka və neologizm) yayılmışdır. Göründüyü kimi, alınma sözlər vasitəsilə ispan leksikologiyasında işlənən iqtisadi terminlər çox deyil, həm də dil sisteminin bir parçası olub müxtəlif mədəniyyətlərin bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqə qurmasının əksidir. İspan dili xalqın tarixi təcrübəsinin, mədəni, sosial, iqtisadi, beynəlxalq inkişafının bəhrəsidir. Beləliklə, gələcək üçün yalnız ispan dili digər mədəniyyətlərin əlaqəsindən yaranan sözlərinin daimi və qarşılıqlı mübadiləsinə gələcəkdə də rast gəlmək mümkündür.

Açar sözlər: ispan iqtisadi dil, iqtisadi terminlər, dilin inkişafı, iqtisadi terminlərin yaranması, xüsusiyyəti, ispan dilinin leksikasında terminlər, dilin leksik tərkibi.

XX əsrin ikinci yarısı elm və texnologiyada güclü inkişafı, dünyanın sosial-iqtisadi və siyasi mənzərəsinin inqilabı ispan dilinin yayılmasına və dilçilik elminin bilik vasitəsi kimi rolunun yüksək dərəcədə artması ilə səciyyələnir. Müasir elmi-texnoloji inqilab, “informasiya partlayışı”na səbəb olan elmi və texnoloji nailiyyətlər, iqtisadi əlaqələrin qurulması üçün zəruri bir çox amillərin meydana gəlməsinə səbəb oldu. Dil, xüsusən də leksik tərkib hissəsi daim inkişaf edir. Sözlər yeni mənalara alır, köhnə mənalara aradan qalxır. Statistika görə, əksər hallarda yeni sözlər yeni yaranan elm, texnologiya, gündəlik həyat, sosial münasibətlər, siyasət və iqtisadiyyat anlayışlarını əks etdirən terminlərdir. Dil ünsiyyət vasitələrinin genişlənməsi ilə xarakterizə olunduğundan müasir ispan dili leksik mənalara

artmasına və dəyişməsinə, müasir dillərdə terminlərin rolunun müxtəlifliyinə xüsusi diqqət yetirməyə məcbur edir.

Sosial sahəni, sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalını, elm və mədəniyyət sahələrini əhatə edən iqtisadiyyatın özünə məxsus dili var. İqtisadi dil adlandırma biləcəyimiz bu dildə sözlərin məişət dilindəki və lüğətdəki mənalarından fərqli mənalara tez-tez rast gəlinir. İqtisadi dili daim dəyişən bir məlumatı əks etdirdiyi üçün daim dəyişən aktiv bir dildir. Bu, fərdiləşdirilmiş ümumi texnikanın, elmin və ya konkret peşə fəaliyyətinin spesifik dili olub başqa bir ümumi dil daxilində xüsusi bir dillə qarşılaşırıq. Buna görə iqtisadçıların istifadə etdiyi dil asanlıqla müəyyən sahənin dilinə aid edilə bilər, çünki müəyyən bir sosial qrupun dili olaraq xüsusi şərtlər ona təsir edir. Beləliklə, xüsusi bir sahənin dili üçün xarakterik olan bir sıra nüansların mövcudluğunu istisna etmir. Bəzən iqtisadçıların istifadə etdiyi iqtisadi dildə mövcud olan sərhədləri elmi və texniki xarakterinin xüsusiyyətlərini təşkil edən xüsusiyyətlər ilə sözdə sənaye və ya peşə dilləri ilə arasında fərqi müəyyən etmək çox çətin olur. Bu məqamda iş dünyasının beynəlxalq aləmdə davamlı inkişafı ilə birlikdə iqtisad elminin təkamülü nəticəsində iqtisadiyyatını dövrümüzdə qazandığı müvafiq rol və nüfuzu nəzərə almaq vacibdir. Bu gün İspaniyada iqtisadi məlumatlar artıq yalnız texniki və elmi təlimatlar və ya ixtisaslaşdırılmış jurnallar vasitəsilə verilməsi məhdudlaşmır, əksinə daha geniş alıcı kütləsi tərəfindən düzgün şərh edilə bilən mətnlər vasitəsilə yayılır. [4, s. 98-108]

İqtisadi terminlərin yaranmasından danışarkən, müxtəlif yunan, latın və ya digər morfoloji köklərin mənşəyinin və roman dilində inkişafının öyrənilməsinə nəzərdə tutan və həmçinin ispan dilinin öz qrammatik xüsusiyyətlərini qəbul etmək mümkündür. Əslində, hər iki baxış bir-birini tamamlayır və anlayışları tam başa düşməyə cəhd etdikdə birindən tamamilə imtina etmək mümkün deyil. İspan iqtisadi diində terminlərin yaranması iki əsas mərhələsini ayırd edə bilərik: İş lüğətinin formalaşması və iqtisadi təhlil lüğətinin yaradılması. Birinci halda, ticarət fəaliyyəti malların hər birini və müxtəlif mübadilə üsullarını ifadə edən sözlərin və ya terminlərin yaranmasına səbəb olur, əsas ispan dilinin formalaşması əsrlər boyu ən yüksək integrasiya malikdir və digər Avropa dilləri ilə müqayisədə ərəb köklərinin güclü daxil edilməsi ilə xarakterizə olunduğunu müşahidə edirik. [6, s.180-191]

Digər tərəfdən, təhlil adlandırdığımız iqtisadi terminlər, sonrakı dövrlərdə Smitin əsərlərinin tərcüməsinə əsaslanaraq yarandı və ingilis dilindən bir çox kalka yolu ilə sözlər ispan dilinə keçdi. Bu son prosesin formalaşması hələ də davam etdikcə, son illərin dilin tədqiqatı ilə məşğul olan ispan dilçilərinin ən çox diqqət çəkən problemi oldu. Bütün avropa dilləri öz lüğət tərkibini latın dilinə xas olan yeni morfologiyasına uyğunlaşmaqla və ya kalka yolu ilə tarix boyu digər dillərdən alınma sözlərin köməkliyi formalaşmışdır. İş terminləri adlandırıla bilən və ümumi lüğət ilə ziddiyyət təşkil edə bilən bu sahə terminin tərifini dəqiq və asan deyil, lakin

artıq nəşr olunmuş ticarət, iqtisadi və maliyyə lüğətləri üzərində işləyərkən neologizmlərin ərəb və ya ingilis dillərindən keçməsinə görmək olar. [7, s. 6]

Son illərdəki bir çox ispan dilinin zəngin leksikologiyasını araşdıran dilçilər, bu prosesləri idarə edən qanunları aşkar etmək üçün söz və ya terminin yaranma prosesinin öyrənilməsinə xüsusilə dərinlən tədqiq edirlər. Əsas diqqət dildə kombinasiyanın aspektlərinə, bu cür birləşmələrin işlənməsinin qarşısının alınmasına və eyni mənanı verən ispan dili daxilində morfoloji yolla yeni terminin yaradılmasına yönəldilmişdir. Bu mənada natiqin leksik səriştəsi təhlil edilir, yeni sözlər yaratmaq və anlamağı asanlaşdıran bacarığını nümayiş etdirir və alınma sözlərdən istifadə etməməsinə səbəb olur.

İqtisadi terminlərin yaranmasında əslində morfoloji bir mexanizm olduğu həmişə qeyd edilmişdir. Uzun illərdir ki, ispan iqtisadi terminlərinin yaranma yollarının müxtəlif təhlili verilir, əsas morfemləri və törəmə morfemləri vasitəsilə: birincisi semantik vahid ehtiva edirdi və sərbəst ola bilər, ikincisi isə bir kökə və ya leksimaya qoşularaq yeni terminin və ya sözün yaranmasına səbəb olurlar. Əsasən törəmə morfemi- ön şəkilçiləri və interfeyslər ilə əvəz edilməsi ən çox müşahidə olunmadığı araşdırılır. [5, s. 62-87]

Bu fərq, sufikslər və prefikslər vasitəsilə birləşmə nəticəsində yaranan iqtisadi terminlər araşdırmanın əsasını təşkil edir. Hər iki halda fərqli olmasına baxmayaraq daha çox oxşarlıqlar var. İspan dili leksik vahid əsasında yeni leksema yaratmağa üstünlük verir. İspan dilində birləşmə kompozisiyasından daha çox affikslərin və ya sufikslərin köməkliyi ilə daha çox yeni terminlərin yarandığı müşahidə edilmişdir. Hər halda, hər bir yaranma prosesi ispan dilinin təkmilləşməsinin müxtəlif dövrlərində çox əhəmiyyət kəsb edir. Beləliklə, iqtisadi terminlərin yaranmasının təsvirindən aydın olur ki, yalnız morfoloji yolla deyil, həmçinin iqtisadi dilin konkret vəziyyətində daha ümumi və işlək olan yollarla da (qısaltma, apokop, kalka və neologizm) yaranır. [4, s. 98-108]

Bəzi linqvistlərin araşdırmalarına əsasən iqtisadi dildə termin və ümumişlək leksika anlayışları formasına, səslənməsinə, söz və ya söz birləşməsinin uzunluğuna görə fərqləndirmək çətin olur. Əslində, terminlər ortalama sözdən uzun olur. Məsələn, *institucionalismo* (institusionalizm), *las relaciones económicas externas* (xarici iqtisadi əlaqələr) *política anti-inflacionista* (antiinflasiya siyasəti), *el óptimo de Pareto* ("Pareto-səmərəlilik") və s. Buna görə də terminləri çox uzun verməmək üçün mürəkkəb tərkibli uzun terminlərin əsas mənasına prefiks və ya suffiks əlavə etməklə yadrlar. Belə terminlər daha informativ xarakter daşıyır. Belə ki, terminin tərkib hissəsindəki sözlərə görə onun mənasını da başa düşmək olur. Həm də terminlərin sayı minlər olduğu nəzərə alsaq, onları yadda saxlamaq da mümkün deyildir. İqtisadi terminologiyada sözlərin ilk hərflərindən ibarət qısa terminlər də (məsələn, *Producto Interno Bruto* - PİB - ümumi daxili məhsul, *el Sistema de*

Cuentas Nacionales (SCN) - Milli Hesablar Sistemi, və IVA -Impuesto sobre el Valor Añadido - Əlavə Dəyər Vergisi s.) kifayət qədərdir.

İqtisadi terminologiya üçün ən vacib olan bütün terminlərinin leksik fondunun yaradılmasıdır. Bunun nəticəsi olaraq müxtəlif səpkili (tarixi, etimoloji və s.) terminoloji lüğətlər tərtib edilir. İspan cəmiyyətin hazırkı inkişaf mərhələsi ölkə iqtisadiyyatındakı köklü dəyişikliklərlə əlaqələndirilir. Son on illikdə ticarət və bazar münasibətlərinin inkişafı prosesində maliyyə və kreditin rolu artaraq beynəlxalq aləmdə onların ölkənin inkişafına təsiri güclənmişdir. İspaniyada radikal iqtisadi islahatlar terminologiyasının yenidən nəzərdən keçirilməsini - yenilərinin yaranmasını, köhnə terminlərin mənasını dəyişdirməyi tələb edir. Ticarət və iqtisadi terminologiya və biznes terminologiyası (eləcə də digər sahələrin terminoloji sistemləri) ümumi işlək sözlər baxımından oxşar və fərqli cəhətlərə malikdir. Onlar terminlərin nisbi mənasını təsdiqləmək üçün əsas ola biləcək müəyyən bir qrup müvafiq leksik vahidlərin olması ilə fərqlənir. İqtisadi termin, bir qayda olaraq, məzmunu geniş şəkildə məlum olana qədər ortaq bir dilin elementi deyildir.

Müxtəlif tədqiqatçılar başqa dillərdən sözlərin alınmasına fərqli münasibət göstərirlər. Bəzən müəyyən roman dilləri ailəsində ispan dilinin daha yaxşı inkişaf etdirildiyi və yayıldığı təqdirdə bütün terminologiya sahələrində alınma sözlərdən istifadə olunur. Ümumiyyətlə, dilin inkişaf etdirilməsi və yayılması məqsədilə alınma sözlərin istifadəsində terminologiyada əsasən ardıcılıq prinsipinə əməl edilməlidir. İspan dilinin lüğət və terminologiyasının xarici təsirə açıq olması və bir çox alınma terminləri asanlıqla ispan danışq dilində işlənməsi təbii bir hadisədir. Müasir dövrdə ingilis ədəbi dili vasitəsi ilə ispan, latın, fransız, alman dillərinə keçən çox sayda alınma sözə gündəlik həyatla yanaşı KİV-də tez-tes rast gəlirik. Məs: **auditor** və ya **auditoria** terminləri yunan-latın mənşəli şirkət hesablarının yoxlanması və təsdiqlənməsini nəzərdə tutan termindir.

İqtisadiyyatın bir sahəsi olan maliyyə terminlərinin üstünlük təşkil etdiyi mətnlərin dili daha dinamik, ekspressiv, qısa və aydındır. İngilis dilində alınma söz olan **“blue chips”**- *valores bursátiles estables, no volátiles-sabit səhm qiymətli kağızlar* **“mavi çiplər”** qiymətli kağızlar bazarında aparıcı mövqedə olan şirkətlərin səhmlərinə deyilir. İspan dilində bu terminin qarşılığı olmadığından tərcümə zamanı məxəz dildəki forması ilə saxlanılaraq bəzi hallarda mötərizədə izahı verilir. [2, s. 20] Digər misalda isə **“acciones, valores, bienes”** kimi işlək terminlərin tərcüməsi zamanı ekvivalent üsulundan istifadə edilmişdir. **“Valor”** termininin həm dəyər, həm də qiymətli kağızlar mənası olmasına baxmayaraq, əsas mənası “dəyər” sözüdür. **“Bien económico”** termininin ümum işlək mənası **“bien-yaxşı”**, iqtisadi anlamda **“əmtə”** və **“acciones”** -**hərəkətlər** sözü iqtisadiyyatda **“səhmlər”** mənasına malikdir. [9, s. 83]

İspan iqtisadi dilində söz ehtiyatının daxil edilməsi və yeni terminin yaranması prosesi digər elmlər kimi sürətli olmasa da bu sahənin mütəxəssis üçün də

leksikanı öyrənmək çətinidir. Belə ki, ispan dili İspaniyadan başqa Latin Amerikası ölkələrinin rəsmi dili olduğundan bu mütəxəssislər bir çox dialekt variantları olan dövlətlər ilə əlaqə qurmaq məcburiyyətində qalır. Bunun üçün dil qaydalarına uyğun sahə termininin işlədilməsi, tövsiyə olunan iqtisadi mətində formasını, jarqonu və neologizmlərin yolverilməz istifadəsini ayırd etmək üçün tərcüməsi müxtəlif ifadə kontekstlərinə uyğun olaraq düzgün seçim edə bilməsi üçün sosiolinqvistik səriştənin inkişaf etdirməsi və bu sahədə bilik və bacarıqlarını artırmalıdır.

Ədəbiyyat

1. ALCARAZ, Enrique y Brian HUGHES (2012): Diccionario de términos económicos, financieros y comerciales, Barcelona: pág. 1389
2. Diccionario de términos económicos (1995) Madrid: Spanish edition, pág. 200
3. Espasa C. (2006). Diccionario de La Real Academia de la Lengua, Madrid: pág. 1389
4. Josva G. (2000) Neología y préstamo en el vocabulario de la economía, Madrid: 98-108
5. Lang, M. (1990) Formación de palabras en español. Madrid: pág. 62-87
6. María C. A. (2003) Morfología y productividad del léxico económico Centro Virtual Cervantes, Madrid: pág. 180-191
7. María Cecilia. (2006) Explicar el léxico comercial del Español como una construcción histórica, a Universidad de Sienna, Madrid: Redele Revista Electrónica De Didáctica / Español Lengua Extranjera Número 6. pág. 1-12
8. Márquez, D. A. (2011). Las once competencias del traductor: el perfil, ideal en servicios de traducción. Comunicación, Cultura y Política (4), Madrid: pág. 53-68
9. Нарумов Б.П. (1988). Испанско-Русский словарь. Москва: Изд. "Русский Язык", стр. 830
10. Нарумов Б.П. Русский – Испанско словарь, (1988). Москва: Изд. "Русский Язык", стр. 832
11. Р. Рзаев, Новрузов Р. (2015) Русско-Азербайджанский толковый юридический словарь, Баку: Изд. "Азербайджанский Язык", стр. 800

Rahima Mammadova
Azerbaijan University of Languages

SPANISH ECONOMIC TERMS AND THEIR FORMATION ABSTRACT

We can consider it as the specific language of general technology, science or specific professional activity, since it is the specific language of Economics. In economic language, it is as if we are facing a special language within another

common language. Based to modern research, different types of terms have appeared that reflect the current stage of economic development of spanish society and radical changes in the country's economy. Since the language is characterized by the expansion of means of communication, modern spanish language forces us to pay special attention to the growth and change of lexical meanings, the diversity of the role of terms in modern languages. In any case, the process of formation of each economic term is of great importance in different periods of the improvement of the spanish language. Thus, economic terms spread not only in a morphological way, but also in ways that are more general in the specific case of an economic language, developing in the language (acronym, apocope, calque and neologism). As can be seen, the economic terms used in spanish lexicology through derived words are not many, but are also part of the language system and are a reflection of the way in which different cultures interact with each other. The spanish language is the fruit of the historical experience, cultural, social, economic, international development of the people. Thus, for the future, it is only possible to find in the future the constant and mutual exchange of the words of the spanish language that arose from the relationship of other cultures.

Keywords: spanish economic language, economic terms, language development, emergence of economic terms, feature, terms in the lexicon of the spanish language, lexical composition of the language.

Рагима Мамедова Гадировна
Азербайджанский
Университет Языков

ИСПАНСКИЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ТЕРМИНЫ И ИХ ОБРАЗОВАНИЕ

РЕЗЮМЕ

Поскольку экономика имеет свой собственный язык, мы можем рассматривать его как специфический язык общей техники, науки или конкретной профессиональной деятельности. В экономическом языке мы буквально сталкиваемся с определенным языком в рамках другого общего языка. На основе современных исследований созданы различные термины, отражающие современный этап экономического развития испанского общества и радикальные изменения в экономике страны. Поскольку язык характеризуется расширением средств общения, современный испанский язык заставляет обратить особое внимание на изменение лексических значений, разнообразие роли терминов в современных языках. В любом случае процесс образования каждого экономического термина имеет большое значение в

разные периоды развития испанского языка. Таким образом, экономические термины распространяются в языке не только морфологически, но и способами, более общеприменимыми в конкретном случае экономического языка (аббревиатура, апокоп, калька и неологизм). Как видно, экономических терминов, используемых в испанской лексикологии посредством заимствований, не так много, но они также являются частью языковой системы и отражают взаимодействие разных культур. Испанский язык является плодом исторического опыта, культурного, социального, экономического и международного развития страны. Таким образом, в будущем возможен только постоянный и взаимный обмен испанскими словами в результате связи других культур.

Ключевые слова: испанский экономический язык, экономические термины, развитие языка, возникновение экономических терминов, характеристика, термины в лексике испанского языка, лексический состав языка.

**Rəyçi: F.f.d, dosent, Aynur Quliyeva
tərəfindən çapa tövsiyyə olunmuşdur**